

УДК: 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-294-298

Дмитро ШАПОВАЛОВ[®]
кандидат медичних наук,
Заслужений лікар України
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМ ФІНАНСУВАННЯМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У науковій статті окреслено актуальні проблемні питання використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я. На підставі узагальнення судово-слідчої практики досліджено бюджетні злочини в галузі охорони здоров'я, визначено напрями злочинної діяльності, розкрито окремі елементи криміналістичної характеристики протиправних діянь, виокремлено проблемні питання організації розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у сфері державного фінансування галузі охорони здоров'я.

Ключові слова: спеціальні знання, галузь охорони здоров'я, бюджет, бюджетні злочини, досудове розслідування, кримінальне провадження, криміналістична характеристика, слідчі (розшукові) дії, процесуальні дії.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, реформування й становлення її соціально-економічної та політичної сфер спостерігається зростання корупції та злочинності. Кількісні й якісні зміни у структурі злочинності, насамперед економічної, характеризуються удосконаленням наявних, застосуванням новітніх способів учинення кримінальних правопорушень, форм та способів протидії досудовому розслідуванню. Дедалі спостерігається входження до злочинних угруповань як колишніх, так і чинних працівників правоохоронних органів, представників органів влади й управління.

Технологія злочинної діяльності дедалі значно ускладнюється, що зумовлено використанням новітніх технічних засобів, складними й витонченими способами підготовки й приховування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, які традиційними методами виявляти досить складно.

На сьогодні питання комплексного використання спеціальних знань під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів у галузі охорони здоров'я, залишилися поза належною увагою вчених.

Сучасне реформування галузі охорони здоров'я, певні законодавчі колізії й прогалини, а також пандемічна ситуація в Україні, що викликана гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, також зумовлюють наукове обґрунтування та розробку окремої методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів у галузі охорони здоров'я.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми свідчить, що концептуальні положення використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві досліджувалися у наукових розробках як вітчизняних, так і зарубіжних учених: Ю. Алєніна, В. Бахіна, Р. Белкіна, В. Берназа, Г. Бідняк, В. Бідняк, А. Волобуєва, В. Дарагана, В. Дрозд, О. Долженкова, А. Іщенко, Н. Карпова, І. Козаченка, О. Козаченка, В. Коновалової, М. Корнієнка, В. Кузьмічова, В. Лисенка, В. Лукашевича, Є. Лук'янчикова, Ю. Орлова, В. Оргинського, М. Погорєцького, І. Пирога, С. Стахівського, Р. Степанюка, В. Тарасенка, Л. Удалової, І. Хараберюша, В. Хахановського, К. Чаплинського, С. Чернявського, Ю. Черноус, В. Шепітька, П. Цимбала, В. Юсупова, О. Юхна та ін.

© Д. Шаповалов, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1721-5150>

k_ksmp@dpuvs.in.ua

Незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження, низка актуальних проблемних питань потребує додаткової аргументації з огляду на те, що форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві дедалі змінюються, вдосконалюються й трансформуються відповідно до законодавчих змін та науково-технічного прогресу.

Метою наукової статті є виокремлення теоретичних, організаційних та праксеологічних засад використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, визначення *різноманітних їх форм у кримінальному провадженні*.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи, насамперед слідчі підрозділи Національної поліції України, діючи в умовах сьогодення, стикаються з багатьма проблемами організаційного й тактичного характеру під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів у галузі охорони здоров'я.

Державні трансформації, які відбуваються у соціально-економічній сфері, насамперед вплинули на галузь охорони здоров'я. Високий рівень захворювань, інвалідності населення поряд із низьким рівнем медичного обслуговування та невідповідною кількістю сучасного обладнання вимагають кардинальних змін. Розподіл державних коштів за моделлю М. О. Семашко виявився неефективним та потребував медичної реформи. Впроваджена у 2018 році нова система забезпечення охорони здоров'я населення, з одного боку, змінила механізм бюджетного фінансування, з іншого – сприяла утворенню нових злочинних схем. Щороку держава забезпечує бюджетне фінансування галузі охорони здоров'я за прийнятими бюджетними програмами. Зокрема, Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» заплановано видатки на МОЗ України – 115 889 937 200 грн, зокрема на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру – 8 071 917 500 грн, лікування громадян України за кордоном – 1 089 948 900 грн, громадського здоров'я та заходів боротьби з епідеміями – 3 721 399 200 грн тощо. Водночас додаткове співфінансування з місцевих бюджетів, різноманітних фондів, позик міжнародних банків, благодійних внесків сумарно збільшує обсяг виділених коштів на зазначену галузь, що підвищує масштабність порушеної проблематики, привертає увагу правопорушників та збільшує кількість злочинних проявів. Статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо стану злочинності в Україні вказують, що у 2016 р. обліковано кримінальних правопорушень, вчинених з використанням бюджетних коштів – 2 129; 2017 р. – 3 049; 2018 р. – 2 779; 2019 р. – 2316; 2020 р. – 529 (станом на березень місяць) [1, с. 1].

Така ситуація зумовлена тим, що низька якість розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів у галузі охорони здоров'я, недостатність кваліфікованих кадрів у правоохоронних органах, відсутність системи попередження і профілактики кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я, створили підґрунтя до збільшення їхньої кількості, які дедалі набувають усе більш загрозливих форм.

Зважаючи на це, суспільство вимагає невідкладного вжиття законодавчих, управлінських та організаційних заходів щодо створення сучасної ефективної системи з протидії злочинним проявам. Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність реформування правоохоронної системи з огляду на рівень й тенденції розвитку цих органів у європейських державах.

Оперативні й слідчі підрозділи Національної поліції України шляхом збирання та процесуального закріплення наявних доказів у кримінальному провадженні зобов'язані:

- 1) швидко та повно розкрити кримінальне правопорушення та виявити усіх осіб, винних у його вчиненні;
- 2) забезпечити умови для їх притягнення до кримінальної відповідальності згідно із законом;
- 3) підготувати матеріали для суду, для чого дослідити обставини події злочину, які стосуються кримінального провадження і є юридично значущими для подальшого їх розгляду по суті у суді;
- 4) з'ясувати причину та умови, що сприяли учиненню злочину [1, с. 50].

З огляду на зазначене, вважаємо, що все це неможливо досягнути одній особі слідчого без залучення до досудового розслідування відповідних фахівців у різних формах.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із державним фінансуванням галузі

охорони здоров'я, використання спеціальних знань є незамінним способом виявлення й фіксації нових доказів. Таку думку підтримує 89 % опитаних слідчих.

У криміналістичній літературі вчені по-різному підходять до визначення форм використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві та їх класифікації. Внаслідок цього виникають певні дискусії.

На думку М. Салтевського, треба виділяти безпосередню та опосередковану форми спеціальних знань. При безпосередній формі суб'єкти на різних стадіях розслідування застосовують технічні засоби та спеціальні знання, наприклад, слідчий, прокурор, слідчий суддя. При опосередкованій формі, коли суб'єкти з будь-яких причин не можуть застосувати технічні засоби для виявлення або фіксації, дослідження речових джерел інформації, вони звертаються до фахівця, одержують від нього консультації, запрошують брати участь у слідчих (розшукових) діях або доручають проводити, наприклад, судову експертизу. Отже, слідчий застосовує спеціальні знання і технічні засоби для дослідження джерел інформації у формі участі фахівця у слідчих (розшукових) діях або призначення і проведення фахівцем судових експертиз [2, с. 82].

З огляду на зазначене, використання спеціальних знань самостійно слідчим є досить обмеженим.

Проте більшість учених виокремлюють переважно процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, використовуються такі процесуальні форми використання спеціальних знань, які прямо передбачені законом, а саме:

- а) участь спеціаліста у кримінальному провадженні;
- б) проведення судових експертиз.

Обов'язкові експертизи проводяться для встановлення обставин, прямо зазначених у ч. 1 ст. 91 КПК України або таких, що зумовлені складними технічними, фізичними, хімічними явищами чи їх сукупністю.

Непроцесуальними треба вважати спеціальні знання не за межами кримінального процесу, а ті, що прямо не передбачені законом. Такими формами є:

- а) відомчі розслідування, перевірки технічного стану;
- б) проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події;
- в) консультаційно-довідкова допомога;
- г) надання технічної допомоги у підготовці технічних засобів, виконанні

трудомістких робіт;

д) використання допомоги обізнаних осіб під час проведення оперативно-розшукових заходів [3, с. 9].

Важливе значення спеціальні знання мають під час дослідження «слідової картини» кримінального правопорушення.

В. Бідняк, ґрунтуючись на матеріалах вивчення кримінальних справ та кримінальних проваджень, серед матеріальних слідів у вузькому значенні виділяє: 1) сліди-предмети, представлені у вигляді документів, різноманітного медичного обладнання (рентгенапарат, апарат ультразвукового дослідження, вимірювання тиску тощо); будівельних матеріалів, які використовують під час реконструкції закладів охорони здоров'я; виробів медичного призначення (голки і шприци, вата, марля, маски, рукавички); медичні меблі, спеціальні продукти харчування для хворих; 2) сліди-речовини, які представлені різноманітними лікарськими засобами, серед яких лікарські препарати, медикаменти, розчини, речовини, гомеопатичні засоби; 3) сліди-відображення (рентгензнімки, знімки апаратів УЗД або магнітно-резонансного томографу) досить рідко зустрічаються у зазначеній категорії кримінальних проваджень [1, с. 9].

Після виявлення, фіксації та вилучення слідів, для використання їх повною мірою як доказів, вони повинні бути досліджені в експертних установах.

Останнім часом призначення й проведення судових експертиз піддавалося певним реформаційним процесам. Зокрема, відібрання у слідчого права самостійно виносити постанову, призвело до низки негативних проявів, серед яких:

- а) затягування процесуальних строків;
- б) неповне розслідування через уникнення проведення експертного дослідження та ін.

Однак, як показала судово-слідча практика, суди не в змозі були впоратись з таким обсягом клопотань про призначення експертиз, а також вникати в кожне кримінальне провадження в частині правильної підготовки необхідних матеріалів для

дослідження. Зважаючи на це, маємо констатувати, що відмова реформаторів від таких нововведень була доречною, що позитивно відмітили працівники-практики.

Крім того, у разі використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері державного фінансування галузі охорони здоров'я виникає низка організаційних проблем та складнощів.

Щодо цього питання підтримуємо думку Г. Бідняка, яка окреслила проблеми, що є у відділах криміналістичного забезпечення та впливають на якість проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, які полягають у:

1) нормативно-правовому регулюванні діяльності спеціаліста (у тому числі перевірки виявлених об'єктів за відповідними обліками);

2) матеріально-технічному забезпеченні застосування спеціальних знань на належному рівні;

3) узгодженості дій спеціаліста з представниками інших служб (дільничні, патрульні, оперуповноважені);

4) розширенні штату інспекторів-криміналістів у територіальних відділеннях поліції, зважаючи на обсяг та специфіку наявних завдань;

5) дотриманні нормованого робочого часу, що впливає на рівень зосередженості уваги під час збирання доказів;

6) виконанні службових завдань, що відповідають безпосереднім функціональним обов'язкам тощо [4, с. 7–8].

Висновки. Враховуючи суттєве збільшення кількості як зареєстрованих заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, так і кримінальних проваджень, підслідних Національній поліції України, підвищення якості використання спеціальних знань у кримінальному провадженні визначається одним з ключових пріоритетів.

На сьогодні необхідна переоцінка й удосконалення традиційної системи використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, яка повинна бути заснованою на розробці нових та дотриманні чинних законодавчих норм, що регулюють зазначену діяльність.

Слідчий, хоча і виконує керівну функцію під час досудового розслідування, проте самостійно не в змозі і не повинен виконувати дії, пов'язані з використанням спеціальних знань. Тож використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в безпосередній формі є дуже обмеженим. Що ж до опосередкованої форми, то переваги не повинні віддаватись жодній з наявних, оскільки тільки в поєднанні консультацій, участі спеціаліста, призначенні експертиз, довідковій допомозі тощо можливе швидке та неупереджене розслідування, своєчасне направлення кримінального провадження до суду.

Список використаних джерел

1. Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 НАВС. Київ, 2020. 20 с.

2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

3. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів : навч. посібник. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

4. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / ДДУВС. Дніпро, 2018. 22 с.

Надійшла до редакції 08.09.2021

References

1. Bidniak V. A. (2020) Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochiniv, pov'iazanih iz derzavnim finansuvanniam galuzi ochoroni zdorovia [Use of specialized knowledge in the investigation of crimes related to public funding of health care] : Extended abstract of candidate's thesis : 12.00.09. Kiyv, 20 p. [in Ukr.].

2. Saltevskiy M. V. (2005) Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi) [Forensics (in modern form)] : pidruchnyk. Kiyv : Kondor, 588 p. [in Ukr.].

3. Pyrih I. V., Bidniak H. S. (2019) Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochiniv [Use of special knowledge in the investigation of crimes] : navch. posib. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 140 p. [in Ukr.].

4. Bidniak H. S. Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni shakhraistv [Use of special knowledge in the investigation of fraud] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Dnipro, 2018. 22 p. [in Ukr.].

Надійшла до редакції 08.09.2021

ABSTRACT

Dmytro Shapovalov. Theoretical and praxeological principles use of specialized knowledge in the investigation of state-funded health care crimes. Provides a forensic analysis of budget crimes in the field of health care, clarifies the nature of these crimes and identifies a variety of areas of criminal encroachment. Some elements of the forensic characterization of the crime that basically determine the further use of specialized knowledge, in particular, the structure of methods of committing crimes and their classification, the types of traces left while committing the crimes related to health care public funding. The general terms and the structure of the studied scientific category are characterized.

It has been established that budget crimes in general and their varieties in some areas have been studied by domestic and former Soviet scientists from both forensic and criminal law points of view. Crimes related to public funding of health care were considered partly in the framework of budget crimes study and mainly covered the misuse of budget funds, crimes committed by officials, public procurement, and so on. It has been proved that this area of criminal activity is much wider. It was found out that offenses related to the misuse of budget funds in the field of health care included criminal acts committed in the preparation, review, approval and implementation of budgets, as well as in the control of budget execution. Some scientific achievements were proved to have lost their relevance due to the legislative changes, reform of the health care system, redistribution of allocated budget funds, constant transformations of state medical programs, such as: reimbursement of funds spent on drugs; provision of medicines to patients with diabetes and cancer; program for the purchase of consumables and equipment for hemodialysis, and so on.

Keywords: investigations of budget crimes, the healthcare industry, special knowledge, budgetary funds, ways of committing crimes, a coherent picture, subjects of use of special knowledge, judicial expertise, investigative (investigative) actions.

УДК 343.14

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-298-303

Артем ЛУЧКО®

аспірант

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ,
ЩО ОТРИМАНІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, НЕДОПУСТИМИМИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Метою статті є дослідження практичних аспектів визнання доказів, що отримані під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, недопустимими в кримінальному провадженні. Кримінальним процесуальним законодавством України було сформульовано загальні вимоги, яким повинні відповідати докази: 1) законність джерела; 2) належне оформлення перебування та результатів процесуальних дій під час кримінального провадження; 3) здійснення збирання інформації належним суб'єктом; 4) законний спосіб отримання доказів. Невідповідність цим вимогам, відповідно, тягне за собою визнання недопустимості доказу. Однак подальше дослідження практичних аспектів визнання недопустимості доказів показало, що деякі вимоги є не настільки очевидними, щоб їх можна було одразу виокремити та прийняти відповідне рішення, з чим і зіткнулися як юристи-практики, так і науковці.

Ключові слова: кримінально-процесуальне законодавство, недопустимість доказів, слідчі (розшукові) дії, органи досудового розслідування, суд.

Постановка проблеми. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України) [1], Україна стала на шлях демократизації вітчизняного законодавства та почала впроваджувати міжнародні та європейські цінності, принципи та стандарти щодо захисту прав людини.

З метою унеможливлення випадків отримання доказів шляхом порушення конституційних прав громадян у главі 4 нового КПК України відображено поняття доказу, належності доказу, допустимості доказу, недопустимості доказів, отриманих